

05.04.2022

Група М-1

Мегей А.В.

Основи філософських знань

Урок № 13-14

Тема: Філософія Нового часу

Добу Нового часу як історичний період в житті Європи визначають у хронологічних рамках XVII – I половини XIX ст. Слід наголосити, що особливості цієї доби у сфері науки, культури, техніки, філософії поступово формувалися вже в часи Ренесансу. Світоглядні зміни, які у добу Відродження помалу визрівали у надрах старої системи мислення, у Новому часі виявилися з усією повнотою у новій системі життєвих орієнтирів:

➤ Якщо для середньовічної людини головною опорою у світі була віра, то в добу Нового часу утверджується протилежне переконання: **“Знання – то сила!”**. Мета пізнання набула прагматично-ділового характеру: **«Опануй природу в ім’я користі й успіху самого життя»**. При цьому перевага віддається фактичному, позитивному знанню явищ дійсності, що базуються на науці й експерименті. Позитивізм стає однією з істотних рис цієї доби.

➤ Якщо середньовічна людина вважала Бога головною силою у світі, а Божисте Провидіння – суб’єктом всіх подій і явищ, то тепер **людське «Я» стає основним принципом і вихідним пунктом філософування**, джерелом духовності і шляхом для того, щоб осягнути Бога.

Якщо для середньовічних мислителів головним предметом роздумів були духовні основи буття людини й світу, то тепер **головним зацікавленням як науки, так і філософії стає природа**. А тому наукове знання свого найвищого злету досягає у той період у природознавстві; натурфілософія як умоглядне цілісне витлумачення природи поступається практичному завданню – розробці ефективних способів пізнання природи

Гносеологічні проблеми опиняються у центрі уваги філософії: вона вбачає своє завдання в тому, щоб зробити наукове пізнання максимально ефективним.

З цією метою філософи Нового часу шукають відповіді на низку питань щодо сутності пізнавального процесу:

1. Що є джерелом наших знань?

На це питання мислителі Нового часу дають різні, часто протилежні відповіді, проте наголосимо: ці суперечності походять не від недостатнього розуміння предмету, а від того, що кожен з них починає досліджувати процес пізнання зі свого боку.

➤ **Емпірична лінія** у новочасній теорії пізнання виходить з твердження: **немає нічого в розумі, чого перед тим не було б у відчуттях**. Англійський філософ Френсіс Бекон (1561 – 1626) у своєму творі «Новий Органон» стверджує, що джерелом знання є емпірія, досвід, що спирається на експеримент. Він не применшує значення розуму в пізнанні, але вважає його подібним до дзеркала, яке відображає навколоїшні речі й бере від них свій зміст.

➤ **Раціоналістичний** напрям у теорії пізнання, вирішальну роль в утвердженні якого відіграв французький філософ Рене Декарт (1596 – 1650), спирається в розумінні джерел знання на протилежний підхід: **у розумі є щось, чого немає й не може бути в чуттєвому досвіді – це знання загального та необхідного** (емпіричний досвід, навпаки, дає нам знання одиничного та випадкового). У розумі людині від народження містяться самоочевидні істини, що не потребують доведення, і з них за допомогою логіки ми виводимо всі потрібні нам конкретні висновки. Істинне знання, за Декартом, людина досягає лише за допомогою розуму.

2. Як відрізити істинні знання від хибних уявлень?

З цією метою Декарт вводить у теорію пізнання **принцип сумніву**: лише те знання можна вважати істинним, яке було піддане сумніву і витримало це випробування.

За допомогою принципу сумніву Декарт прагне обґрунтувати не лише конкретні істини наукового знання, але й відповідь на центральну проблему філософського осмислення світу: **що реально існує? Що є істинним буттям?**

Пошук відповіді на це питання починається саме з універсального сумніву: будемо сумніватися абсолютно в усьому, щоб з'ясувати: що за таких умов залишиться безсумнівним. Не тяжко, разом з Декартом, зробити висновок: якщо я сумніваюся в усьому, безсумнівним залишається лише одне: я сумніваюся. А яким чином існує мій сумнів? – у формі думки: «Я сумніваюся». Хто ж це має таку думку? – **Я**. Таким чином, єдиним безперечно існуючим є думка, і лише через те, що Я думаю, Я можу переконатися у власному існуванні: **«Мислю, отже існую»** – **«Cogito, ergo sum»**.

I Декарт, і Бекон дотримуються переконання: не досить мати добрий розум, головне – вміти його застосовувати. Для того, щоб правильно вести свій розум, слід мати грунтовно розроблений спосіб його застосування, або метод.

➤ Таким методом Декарт вважає **раціональну дедукцію** і пропонує набір правил, яких слід дотримуватися в процесі побудови суджень при виведенні висновків про конкретне із загальних засновків.

➤ Бекон, для того, щоб розум не став «крайм дзеркалом», розвиває **індуктивний метод** – систему логічних процедур для переходу від фактів емпіричного досвіду до теоретичних висновків про загальне.

Онтологічні проблеми у новочасній філософії знаходять своє місце у роздумах мислителів про першооснову всього сущого (субстанцію).

В осмисленні проблеми субстанції можна побачити певні етапи, які показують принципові зміни у розумінні філософами будови світу:

➤ Декарт, на відміну від мислителів доби Відродження, які розглядали духовний та матеріальний початок у природі в нерозривній єдності, розрізняє **дві самостійні субстанції**: по-

перше, душа – психічна субстанція та, по друге, тілесна, фізична субстанція. Такий підхід називається «дуалізм» від лат. *duails* – подвійний або «**психофізичний паралелізм**»: психічне та фізичне існують паралельно – тобто вони ніколи не перетворюються одне в одне. Психічна субстанція має своїм атрибутом, тобто невід’ємною властивістю, мислення, тілесна субстанція – поширеність у довжину, ширину та глибину – протяжність. Душа й тіло є субстанціями створеними. Нествореною субстанцією є Бог, від нього залежить існування двох інших. Проте, якщо Бог присутній в людині, в її душі і є глибинною сутністю людського «Я», то в природі існує лише протяжна субстанція, у природі Бога нема. Таке розуміння природи поклало початок формуванню в свідомості європейців уявлення про те, що основне завдання людини щодо природи – підкоряти її своїй владі й беззастережно привласнювати все, що вона має.

➤ Передчуваючи загрози, що їх несе в собі протиставлення духовної та тілесної субстанцій, Бенедикт (Барух) Спіноза (1632 – 1677) захищає існування **єдиної субстанції, яка поєднує в собі як Декартову «річ мислячу», так і «річ тілесну»**. Такою єдиною першоосновою усього сущого є Бог. Головна характеристика субстанції – те, що вона, на відміну від усіх інших речей, не має своєї причини поза собою, вона сама є **причиною самої себе – «causa sui»**. Мислення та протяжність тілесних речей виступають, за Спінозою, двома атрибутами єдиної субстанції.

➤ Незважаючи на цю спробу зберегти у філософії Нового часу розуміння єдності духовного та матеріального початків, низка французьких філософів XVIII століття – П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро, Г. Ламетрі роблять наступний крок у напрямі, започаткованому Декартом. Їх мета – пояснити природу, виходячи з сутності самої природи, з її фізичних законів. Тому вони повністю відкидають духовний початок: **«не існує нічого, окрім матерії»**. Якщо у пантеїстичній картині світу доби Відродження, а пізніше – в онтології Спінози, духовний початок, який проймає собою всі матеріальні речі та явища, був рушійною силою їх саморуху, самооновлення, то у французьких матеріалістів єдиними законами, що зумовлюють буття світу, є закони природи і, зокрема – закони класичної механіки, сформульовані І. Ньютоном. За першим законом класичної механіки, якщо на тіло не діють зовнішні сили, воно перебуває у стані спокою або рівномірного прямолінійного руху (який, по суті, є варіантом стану спокою). Таким чином, відірвавши матеріальну субстанцію від ідеальної, звівши першооснову усього сущого до рівня фізичного субстрату, що існує за законами фізики, французькі матеріалісти втратили основу для пояснення для саморозвитку світу, його безперервного руху. Цю непослідовність вони намагаються виправити, звертаючись до теорії деїзму (першопоштовху) – світ, за їхнім твердженням, одержав перший імпульс руху від Бога, проте надалі він рухається без Божого втручання за законами механіки.

Питання для самоперевірки:

1. Чому гносеологічні проблеми опиняються у центрі уваги філософії Нового часу? Які наслідки це має?
2. У чому суть емпіричної лінії у новочасній теорії пізнання?
3. У чому суть раціоналістичного напряму в новочасній теорії пізнання?
4. Які онтологічні проблеми розглядалися у новочасній філософії?
5. Які етапи можна побачити в осмисленні проблеми субстанції у новочасній філософії?

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net.

У темі листа вказати ПІБ, номер групи, номер уроку і дату